

יד
מהר"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדה תימן

נמסר במוצש"ק
בא
שכט ה'תשע"ו ב'שכ"ז
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

האם שייך "חזקה" במצוות, כיצד מנהג ק"ק תימן יע"א בעניין זה, והאם ישנה ראייה מתשובת הרמב"ם כי אין חזקה במצוות.

ביאור המשל הכתוב בילקוט שמעוני ובמדרש הגדול על הפסוק "כבוד לב פרעה" (פרשת וארא), דין "ניטל הלב" בהלכות טריפות, ולפי זה הבנה במשל הנ"ל. מוסר השכל מתשובת בן סירא על השאלה מדוע אין שועל וחולדה בים. עניין המוח והלב שבאדם.

מיקום המערבולת בראש האדם ומשמעותה. וידיעת גלגול האדם ע"י שערות זקנו. השלמת "דקדוקי תורה" על פרשת בשלח, ושלשה טעמים מדוע במלים "מי כמכה" הניגון יורד ועולה.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642

שלוחה 6

קול הלשון – 03-6171031

מספר השיעור במערכת קול הלשון – 461

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 337

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,
וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741. נא לתאם זאת לפני השיעור.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים,
ימלא המקום ב"ה כל משאלות ליבם לטובה. אכי"ר.

האם שייך "חזקה" במצוות, כיצד מנהג ק"ק תימן יע"א בעניין זה, והאם ישנה ראייה מתשובת הרמב"ם כי אין חזקה במצוות.

נתחיל בעזרת ה' לברר הלכה המובאת בשלחן ערוך והלכות בית הכנסת סימן קנ"ג סעיף כ"ב, אדם שהוא רגיל בשום מצוה, כגון גלילה, אם האדם היה נוהג כך באופן קבוע, תמיד הוא גולל את הס"ת, ואירעו אונס או עוני, הגיע זמן שלא היה יכול להמשיך, או שהוא לא יכול לשלם על כך, ונתנו הקהל המצוה לאחר, ואחר כך העשיר ורצה שיחזירו לו המצוה. השאלה כאן היא, לגבי דין 'חזקה במצוות'. דהיינו, האם אדם המחזיק באיזו מצוה, יש לו זכות, שמישהו אחר לא יקבל זאת, והוא זה שתמיד ימשיך בכך.

כותב השלחן ערוך כך, אם בשעה שנתנו הקהל המצוה לשני, היה סיפוק ביד הראשון לתת מה שהיה נותן בכל שנה ולא חפץ בה, ונתרצה הוא עם שאר הקהל לתת לאחר, איבד זכותו. כיון שהיית יכול לשלם, ובכל זאת לא רצית, אינך יכול לומר כעת כי הינך חוזר בכך, ועכשיו אתה רוצה זאת, כיון שאתה היית הראשון. הזכות שלך, כבר אבדה. אבל אם כשנתנו לשני, לא היה ביד הראשון סיפוק לתת מה שהיה נותן, ועתה שיש בידו רוצה לזכות במצוותו, ולחזור וליתן מה שהיה נותן תחילה, חוזר למצוותו. אם הוא טוען, שלא היתה לו אפשרות לשלם, וכעת ב"ה יש לו את האפשרות הזאת, והוא רוצה לחזור למצוה, אומר מרן כי הוא 'חוזר למצוותו'.

לפני שנים רבות, נשאלנו שאלה מעניינת בנושא הזה. היה שליח ציבור קבוע במוסף של ראש השנה, במשך כעשר שנים בערך. לאחר עשר שנים, אומרים לו הגבאים (אינני מכירם, וגם לא אותנו, עד היום), כי הוא אינו יכול להמשיך, כיון שרוב הציבור אינו מרוצה מכך שהוא מתפלל באריכות. תפילת מוסף, במשך חמישים ושבע דקות. כמעט שעה. זה הרבה. הדבר אינו מקובל כך. כל החזנים, כפי שאנו

רואים, הם מתפללים זאת במשך שלושת רבעי שעה. אני מדבר כפי מנהגינו, שהציבור מתפלל ביחד עם הש"צ את תפילת שמונה עשרה של ראש השנה. אכן מתפללים לאט, אבל לא יותר מדאי למשוך. אבל, הוא אינו מסכים לכך. לטענתו, כך צריך להיות. הוא אינו מוכן לשנות זאת. אבל מאידך, הוא טוען כי יש לו חזקה, א"כ אינכם יכולים להוריד אותו. השאלה היא, האם הדבר נכון, או שלא?

לכאורה, לפי המבואר בשלחן ערוך שהבאנו לעיל, אם האדם החזיק במצוה, הרי שזאת היא זכותו. והמדובר הוא, רק כאשר היתה לו הפסקה, מתוך הכרח. אבל אם הוא הפסיק מרצונו, הרי שאיבד את זכותו.

ברם, הדבר אינו כ"כ פשוט. כיון שישנם פוסקים הסוברים, כי יש חזקה, רק כאשר הדבר נעשה תמורת תשלום. אבל כאשר הדבר נעשה בחנם, אין לו חזקה.

בעל שדי חמד [חלק ו', מערכת חזקה במצות, סימן א'] מאריך בכך, ועיקרי הדברים מובאים בתחילת דבריו, וכן בהמשך [אות כ"ה]. בהתחלה [אות א'] הוא מביא את שו"ת מהרי"ו, הסובר כי אין חזקה, וכל שכן לאלו שסוברים שאין ירושה במצוות. כלומר, גם אם האדם החזיק באיזו מצוה, זה לא אומר שגם בנו ימשיך בכך. הוא אינו יורש את אביו בעניין זה, כי לא על כך נאמרו דיני ירושה, אלא רק לגבי הנכסים. כך הוא כותב, החזיק בביתו הוא ואביו שמונה עשרה שנים, וכן טען שאבותיו החזיקו הבית כנסת והבית עלמין, דהיינו בית קברות, הוא היה גם קברן, אין חזקה בבתי הקדש, ולא בכל מילי דהקדש וכו'. הוא מאריך בכך.

לאחר מכן [באות ג'], הוא מביא את תשובת הרמב"ם, אשר בע"ה נעמוד עליה בהמשך, וגם שם משמע לכאורה כי אין חזקה כזאת.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אם התוקע היה רווק, ובעת יש להם תוקע שהוא נשוי, הרווק אינו יכול לטעון טענת חזקה, כיון שעד כה לא היתה להם ברירה, לא היה מי שיתקע, א"כ הביאו אותו בכדי שיתקע. אבל בעת, שיש להם מישהו יותר ראוי, אין לרווק טענת חזקה. מוכח מדבריו, כי אם הוא היה נשוי, אכן היתה לו טענת חזקה.

השאלה היא, האם השתילי זיתים רק הביא את דברי הפוסקים, מבלי להתייחס כיצד הוא המנהג בקהילותינו, [כמו שמצוי בספרו במקומות רבים], או שלא. האמת היא, כי קשה לדעת מה נהגו בעניין זה, כיון שבד"כ ישנם אנשים קבועים, שהם שלוחי הציבור. ובפרט, לגבי תפילות חשובות, כגון תפילת מוסף של ראש השנה, וכן לגבי התקיעות. לא מחליפים אותם. אבל לא ברור, מה יהיה כאשר מתעורר מישהו אחר, אשר רוצה בכך. כיצד עושים? יכול להיות, כי לפעמים הדבר תלוי, לפי הזמן והמקום. לפעמים העבירו, ולפעמים לא העבירו. ישנן כל מיני אפשרויות. כגון, אם התוקע היה אדם פשוט, או עם הארץ, ואח"כ הגיע תלמיד חכם, בודאי שיכבדו אותו לתקוע, כיון שהוא יותר ראוי. לא על דעת כך, הם קיבלו את הראשון, אפילו אם יתקע שלושים שנה. כמו כן, אם מינו כעת רב לבית הכנסת. הוא לא היה כאן בעבר, רק כעת הוא בא. א"כ בודאי כי גם אלו אשר החזיקו בעבר, זה לא היה על דעת כך, שאם יבוא מישהו יותר מתאים ומכובד, אזי לא יכבדו אותו בגלל חזקת הראשון.

נראה כי למעשה, אכן נהגו שישנה חזקה. כגון, מישהו קבוע קורא את הפרק בספר מנורת המאור. הדבר ידוע, כי קריאת הפרק בספר מנורת המאור, נמצאת "אצלו". וכן לגבי אמירת פיוט בר יוחאי, בליל שבת, מישהו קבוע אומר זאת. הדבר תלוי, לפי המקומות והעניינים. אי אפשר להחליף אותם, אם אין סיבה לכך.

הוא גם מביא את דברי תרומת הדשן, כל מה שאסרו חכמים שלא ירד איש לאומנות חבירו להשיג גבולו ולהרחיק מהזיקו, היינו דוקא בכל מידי דאית ביה פיקוח פרנסתו ומיעוט רווחים וחוסר מחייתו. דהיינו, אם ע"י שאתה נותן את התפקיד לאדם אחר, מתמעטת פרנסתו של הראשון, אין אפשרות לדחות אותו. אבל כהא"י גונא, דחד עביד שררותא דמתא, ואידך קאתי למיעבד נמי שררותא דמתא כוותיה, ואין בזה חסרון כים, מאן לימא לן דאסור בכהא"י גונא.

מסקנת השדי חמד [באות ד'], כי נכון שישנה בכך מחלוקת, אבל לעניין דינא נראה, דאית לן למינקט דיש חזקה במצוות, כמ"ש הרב מר בריה דשמש צדקה הנ"ל, שכן מוכח מדברי כל הרבנים שהזכיר בדבריו וכו', והוא מביא פוסקים רבים האומרים כך, ומסיים, הא למדת, דגדולה חזקה זו לדעת כל הרבנים שהזכיר הרב אורח לצדיק, וכן מתבאר מדברי כמה פוסקים שאזכיר במערכה זו בס"ד, אלא שמחלקים בנושאים כפי העניינים.

אבל השואלים דלעיל טענו, כי בקהילותינו, אין דבר כזה. לא שמענו, כי ישנה חזקה במצוות'.

למעשה, נראה שאינם צודקים בזה. בשתילי זיתים [בש"ע שם אות ע"ב] מבואר, כי אכן ישנה חזקה במצוות. הוא מביא את דעת הרדב"ז [חלק ד' סימן י"א] כפי שהובא גם בהגהות מהריק"ש, שהוא היה תלמיד הרדב"ז, שכתב בזה"ל, מי שהחזיק בשום מינוי בקהל, אין יכולים לסלקו, אא"כ אינו מתנהג כשורה. דהיינו, אם כעת הוא עושה בעיות, אינו מתנהג כדת וכדין, לא על דעת כך קיבלוהו, ואשמו בראשו.

השתילי זיתים כותב כך, גם בהלכות ראש השנה [סימן תקפ"א ס"ק ט', דף קפ"א] וז"ל, ליכא טענת חזקה, ברווק שהחזיק בתקיעות. כלומר,

להעלות איש אחר במקומו. אם האיש שרוצה לעלות במקומו, הוא גדול ממנו בחכמה וביראה, אין לזה חזקה. כאשר מגיע אדם, שהוא יותר גדול בחכמה וביראה מן הראשון, אין לו חזקה. ואם הוא שוה לו, כאשר הם אותו הדבר מבחינת חכמה ויראה, שניהם באותה הדרגה, אפשר שיש בו משום דרכי שלום. א"כ, אינו דוחה את הראשון. ואם זה שרוצה לעלות קטן ממנו, כאשר הראשון גדול מן השני, מעלין בקודש ולא מורדין. כך היא תשובת הרמב"ם, ובעזרתו יתב' תכף נדבר על כך יותר בהרחבה.

ויש חולקים וסוברים, שגם במקום שלא רגילים לקנות מהציבור, יש חזקה למי שהחזיק במצוה, מפני דרכי שלום. כפי ששנינו לגבי עירובי חצרות [גטין דף נ"ט ע"א], 'מערבין בבית ישן'. דהיינו, לא לשנות את המקום שבו מניחים את העירוב, מפני דרכי שלום, בכדי שלא יהיו חשדות וכו'. ישנם גם נימוקים אחרים, לגבי החזקה הזאת. יש אומרים, כי זהו כפי שכתוב בירושלמי [בסוף מס' הוריות], לגבי הנאמר בבבליית המשכן, וְהִקְמַתְּ אֶת הַמִּשְׁכָּן כַּמִּשְׁכָּן וְשָׁמַתְּ כִּי, ל', קרש שזכה בצפון, יִנְתֵּן בַּצִּפּוֹן. כיון שזאת היא קביעותו. וישנם המנמקים זאת בטעם אחר, כי כיון שיש בכך מעלה וחשיבות, הרי נוהגים כבוד במקיימי המצוה, צריך לכבד את עושי המצוה, ממילא אי אפשר להורידו מכבודו. [גינת ורדים יו"ד כלל ג' סי' ז'] וכו' ע"כ.

למסקנת רוב הפוסקים, ישנה חזקה במצוות. כך היא ההלכה. השאלה היא, האם יש תשובת הרמב"ם, כנגד המסקנא הזאת. רבים טענו, כי הרמב"ם אינו סובר חזקה זאת. כנראה, אלו ששאלו אותנו לגבי השאלה הזאת, וטענו כי אצלנו – בקהילותינו – לא מקובל העניין הזה של 'חזקה במצוות', אינני יודע אם הם ראו את תשובת הרמב"ם הזאת, אבל אולי כיון שלא מוזכרת הלכה כזאת בחיבורו של הרמב"ם, ממילא חשבו כי אין לנו מושג כזה. השאלה

בתלמודית [ערך חזקת מצוות, דף קל"ד], כוונתי ל'אנצקלופדיה התלמודית', רק שאינני אוהב את המלה הזאת. לא מתאים לספר תורני קדוש, שם בלעז. לכן, אני מעדיף לא להזכיר זאת, ולא לכתוב במפורש. רק אולי בראשי תיבות, כגון אנ"ת. בכל אופן, הם הביאו שם את העניין הזה בזה"ל, אדם שהוא רגיל במצוות כגון בגלילה וכיוצא בהם מהמצוות שנעשות ע"י אחד מן הציבור, הוא זכה בה, ואי אפשר להוציא אותה ממנו. אבל, ישנה מחלוקת בין האחרונים. יש סוברים שאין הדברים אמורים אלא במקום שרגילים לקנות חזקה כזו מן הציבור, להניח במצוה למחזיק ולירשו, וסברתם היא, שכל אחד מהציבור מסלק זכותו ע"י ההנאה שמתהנה ההקדש. כיון שהוא קנה זאת תמורת תשלום, אכן ישנם עוד אנשים אחרים המתאימים, אולם כיון שהוא שילם על כך, וישנה תועלת להקדש מן הכסף שהוא נותן, א"כ כל אחד ירד מן העניין, מפני שהוא קנה זאת. אבל מבלעדי זה, אם אין שום הנאה מכך להקדש, לא איכפת להם מי זה יהיה, האם הראשון או האחר, ממילא אם יבוא מישהו אחר, זאת אכן תהיה זכותו. הם מביאים שם באריכות, את כל הדעות שדיברו בעניין זה, כגון שו"ת צמח צדקה, ושו"ת דבר שמואל, ועוד ספרים.

ובהמשך הם מביאים, כי ישנם גם ראשונים שכתבו כך, והביאו את תשובת הרמב"ם, [אם כן אין "ראשונים" בלשון רבים, רק "ראשון" אחד, ולא דייקו כל כך. ואולי הם יתרצו, שהרמב"ם שקול ככמה ראשונים], ושלפי דבריו אין לו חזקה. הם כותבים כך, אף ראשונים כתבו, שמי שיש לו מנהג לעלות לס"ת משלים או לקרוא ההפטרה, שאלו את הרמב"ם לגבי אדם מסויים, אשר היה עולה באופן קבוע לעליית 'משלים', דהיינו שביעי, או שהיה קורא את ההפטרה, או בעלייה אחרת ידועה לו ולאבותיו, הדבר כנראה התחיל אצלם מלפני כמה דורות, ורצו ראשי הקהל

שערי יצחק – השיעור השבועי

הוא שוה, מבחינת חכמה ויראה, אולי משום דרכי שלום. אמנם, אם זה אשר רוצה לעלות, פחות ממנו, אז לא. שעל כיוצא בזה נאמר, מעלין בקדש ולא מורדין עב"ל.

מסיים על זה השדי חמד, נראה מדברי הרמב"ם הנ"ל, דקאי בסברת מוהרי"ו הנ"ל, דאין חזקה במצות.

כך גם כתבו ב'תלמודית', רק שלגבי המלים הללו, 'ואם הוא שוה, אולי משום דרכי שלום', כיון שלכאורה נראה קצת כי הרמב"ם מסתפק בכך, הוא כתב בלשון 'אולי', אינו מחליט האם כן או לא, לכן הם פירשו זאת בלשון החלטית, וכתבו כך, 'אם הוא שוה לו, "אפשר" שיש בו משום דרכי שלום. חשבו כי הרמב"ם מסתפק בכך. לא ברור לו, מה הדין באופן הזה.

אבל, ישנה כאן טעות. הדבר פשוט, כי כיון שהתשובה מתורגמת מהלשון הערבית, הם בלבדו כאן את התשובה, והם לא הבינו את דבריו. הדבר מתחיל, כבר מן המתרגם הראשון. אולי היתה לו נוסחא משובשת, כי נראה שהיו חסרות לו כמה מלים. אבל יכול להיות, מסתבר כך, כי קרה כאן דבר מוזר. במקור התשובה בלשון הערבית, כתוב 'אולי', דהיינו ההתחלה. אבל המתרגם, לא הביין מה זה 'אולי', וכתב שזה 'אולי'... כביכול, זאת מלה בלשון הקודש. מכאן, 'ויצא העגל הזה'. נהיה כאן בלבול.

מקור התשובה בלשון הערבית, מובאת בתשובות הרמב"ם שנדפסו בשנת תש"כ, וברוך ה', כאשר רואים את המקור, הדברים מאירים. ובעצם, ישנו דיוק נוסף, הנוגע יותר לעניינינו. דהיינו, לפי העתקת התשובה בספר פאר הדור, שהיא ההעתקה הראשונה, הוא כתב במפורש את המושג של חזקה. גם בשאלה, וגם בתשובה. הוא כתב, כי הם שאלו שהרי בתורה אין "חזקה", והרמב"ם ענה להם כי אכן אתם צודקים, ואין מי שיחזיק בתורה.

היא, האם יש תשובת הרמב"ם כנגד זה? למרות שהדבר איננו קובע, כי אפילו אם היה הרמב"ם כותב כך במפורש, הרי הכלל הוא, כי אם אין המנהג כמותו, לא קיי"ל כדבריו. ובנ"ד, בודאי שאין ראיה מהרמב"ם, לומר כי אין חזקה במצוות. הדבר אינו ברור. אולי כן, ואולי לא. לכן, כאשר המנהג איננו ברור, צריך ללכת לפי מסקנת הפוסקים.

אבל ברצוני לומר, כי גם אין ראיה מתשובת הרמב"ם, וממילא הדבר יותר 'חלק'.

השדי חמד שהבאנו לעיל, הוא אחד מאלה אשר הביאו את תשובת הרמב"ם הנ"ל, והוא הבין מדבריו כי אין חזקה במצוות. הוא כותב [באות ג'] כך, ספר שו"ת מהרי"ו אין אצלי. ולפי הנראה, סברתו דאין במצוות דין חזקה, לא נפלאה היא, שכן נראה מדברי הרמב"ם בתשובה בספר פאר הדור סימן קנ"ה. בספר פאר הדור, ישנן תשובות הרמב"ם אשר נדפסו אז לראשונה, וישנה שם שאלה לגבי נושא הזה, ומובן מדבריו כי אין חזקה.

כך כתוב שם, שאלה. מה יאמר אדונינו, במי שיש לו מנהג לעלות לס"ת משלים, או לקרוא ההפטרה, או בעלייה אחרת, הידועה לו ולאבותיו. ויהי היום, ערערו יחידי הקהל על זה, ואמרו שרוצים להעלות לס"ת איש אחר במקומו, ואמרו שבתורה לא יש חזקה, ואינה מונעת שום אחד מלהעלות. הם טוענים, וכי התורה שייכת למישהו? הרי התורה היא 'מורשה קהילת יעקב', היא שייכת לכלל ישראל. עליית שביעי, אינה שייכת דוקא לו, אלא הרוצה יעלה. אם יזכו בדבריהם, ויבטל חק האיש ההוא, או לא?

תשובה. אם האיש הזה אשר רוצה לעלות במקומו, גדול ממנו בחכמה ויראה, יהיה מה שאמרו. במקרה כזה, אתם צודקים, וניתן להעלות מישהו אחר. כי חוקי התורה אינן כרצון איש ואיש, להחזיק בדבר ההוא. ואם

אבל מי שרואה את מקור התשובה בלשון הערבית, אין שם דבר כזה, לא מוזכר סגנון 'חזקה', לא בשאלה ולא בתשובה.

אקרא לכם את מקור התשובה [ש"ת הרמב"ם, ירושלם שנת ה'תש"כ, סימן רמ"ג דף 444], מה יאמר אדוננו, בדבר מי שיש מנהג לעלות להפטרה בזמניה, מובן מדבריהם, כי הוא לא היה עולה לכל ההפטרות, אלא ל'הפטרה בזמניה'. כנראה המדובר, בהפטרות מסוימות, אשר הוא היה רגיל לעלות אותן. או לספר תורה משלים, או בזולתי זה, והיה זה ידוע אצלו ואצל אבותיו, ותבעו יתר הקהל לעלות במקומו זה. ואמרו, התורה אינה נקנית בקניין, ולא יימנע איש ממנה. והמקור בלשון הערבית הוא, טלב באקי אלגמאעה אלצעוד פי מוצעה דאך, וקאלוא, אלתורה לא תמלך, ולא ימנע אחד מנהא וכו'. 'לא תמלך' היינו, אין שליטה על התורה. המתרגם הראשון הבין, כי הכוונה היא ל'חזקה'. יכול להיות, שהוא הבין נכון. אבל בכל אופן, המלה 'חזקה', אינה מוזכרת בצורה מפורשת. [כאן לפני במהדורא החדשה, מתורגם לא ימנע איש ממנה]. א"כ הם שואלים, הרשאים הם לעשות זאת, ויתבטל מנהגו, אם לאו. יורנו רבינו ואדוננו, ושכרו כפול מן השמים.

עונה הרמב"ם, התשובה. אם האיש הרוצה לעלות במקומו, גדול ממנו בחכמה וביראה, יעלה. ויהא מה שאמרו הקהל, נכון. לפי שמעלות התורה, אינן נקנות בירושה לבד. ואם הוא כמותו שווה, הרי היורש ראוי יותר, מפני דרכי שלום.

המתרגם כאן, במהדורא החדשה, כבר דייק יותר. הוא תירגם, כי היורש ראוי יותר, מפני דרכי שלום. במקור בלשון הערבית כתוב כך, פאלוארת אגלי מפני דרכי שלום. א"כ היה עליו לתרגם, את המלה אגלי, במובן יש לו דין קדימה. במקום זאת, הוא כתב 'ראוי יותר'. בסדר. פחות או יותר. עכ"פ הוא הרבה יותר

דייק, מאשר הראשון, שכתב אגלי, שזו ודאי שגיאה.

בכל אופן יוצא, כי לא רק שהדבר אינו כתוב ברמב"ם במפורש, הוא לא דן בעניין של חזקה במצוות, אבל זה שהרמב"ם כותב בתשובה, כי אם הם שוים, אמרינן מפני דרכי שלום, א"כ אדרבה, אלה האומרים שיש חזקה, זהו אחד מן הנמוקים שלהם, 'מפני דרכי שלום'. ממילא אדרבה, יש מהרמב"ם ראייה הפוכה.

הרי אמרנו שלש סברות, מדוע לדעתם אמרינן ששינה חזקה במצוות. או מפני דרכי שלום, כפי ש'מעריבין בבית ישן'. או שזה כמו ה'קראש שזכה בצפון'. או מפני הכבוד של עושי המצוה. א"כ מובן, כי הדבר אינו שייך לדיני חזקות שבתורה. ישנן חזקות אחרות, כגון חזקת שררה. אבל הטעם הוא, מפני דרכי שלום. א"כ אדרבה, הרמב"ם כתב את הנימוק הזה. רק שהרמב"ם מחדש, כי אם הוא גדול בתורה וביראה, אזי אין חזקה לראשון. הם הבינו מכך, שאם הרמב"ם אומר זאת, ממילא אין עניין של חזקה. אבל, הדבר אינו נכון. גם הרמב"ם מודה שישנה חזקה, רק שלדבריו אם השני גדול יותר בתורה וביראה, הדבר דוחה את החזקה, כי לא על דעת כך נהייתה החזקה. הרי למעשה, הרמב"ם [בפירוש המשניות מסכת גטין] סובר, כי אפילו כהן העולה ראשון לס"ת, אין המדובר בכהן עם הארץ. ואם ישנו ת"ת, הוא קודם לכהן. הוא כותב על כך דברים קשים מאד, שזהו זלזול בכבוד התורה. אבל הרמב"ם מודה, כי המנהג אינו כך. גם בחיבורו והלכות תפילה פרק י"ב הל' י"ח הוא כתב כך, מנהג פשוט הוא היום, שאפילו כהן עם הארץ, קודם לקרות לפני חכם גדול ישראל. אפילו שיהיה גדול הדור, והכהן עם הארץ, הכהן עולה ראשון. א"כ, די לנו במה שכבר נהגו. אבל אם אין המדובר בכהן, ורק לגבי עליות מסוימות, וישנו כאן אדם גדול בתורה וביראה, אפילו אם מישאו אחר החזיק בכך, כבר אין לו זכות. ממילא, הרמב"ם לפי שיטתו, והדבר יפה מאד.

שערי יצחק – השיעור השבועי

המכס, הוא בשביל המלך. כיצד כעת אתה רוצה, שהמלך ישלם לך מכס? אתה נורמאלי? אמר לו החמור, מן המלך אני נוטל, ולגנזי אני מכניס. אל תדאג, אחזיר זאת לגנזי המלך, אבל כעת הוא צריך לשלם. זאת ההוראה שקיבלתי. זהו חמור...

אמר לו הארי, קרבו לי הספינה. ויצא, וטרפו לחמור, ונתנו לשועל. הארי כעס על טיפשות החמור הזה, אשר רצה לגבות ממנו מכס, וטרף אותו. אמר לו [לשועל], סדר לי אבריו של שוטה זה. הלך השועל וסידרן. ראה ליבו, נטלו ואכלו. השועל ראה וחמד את לב החמור, ואכל אותו. כשבא הארי, מצא אבריו נתוחין. אמר לו, ליבו של שוטה זה, היכן הוא? אמר לו, אדוני המלך, לא היה לו לב. שאם היה לו לב, לא היה נוטל מכס מן המלך. וכי יכול להיות, שהיה לו לב? הרי משכן החכמה, הוא בלב. אבל לאותו החמור, לא היה שכל.

מסיים הילקוט שמעוני, אף כך פרעה הרשע, אם היה לו לב, לא היה אומר למלך מלכי המלכים, תן לי דורון. פרעה המשוגע אומר, כל מלכי האומות שלחו לי דורונות, מכל הארצות שלחו לי מתנות, אבל הקב"ה לא שלח לי. אין לפרעה שכל. ושכח מה שעשו לו העכברים. ועדיין היה אומר, מי י"י אשר אשמע בקולו, לא ידעתי את י"י. מה העכברים עשו לו? כתוב במדרש שם, הוצרך פרעה לנקביו ונכנס לבית הכסא, ונזדמנו לו י"ב עכברים, והיו נושכים אותו בכל צד מושבו, וצעק צעקה גדולה ומרה, עד ששמעו קול צעקתו גדולי המלכות. ואחר כך חזר וישב על כסאו, ונתחזק לבו. הוא שוכח, כי אין לו לב. כך מובא בילקוט שמעוני, ובעוד כמה מפרשים מובא בסגנון הזה.

במדרש הגדול, מובא משל זה, בסגנון אחר, וביתר הרחבה. הוא אינו מביא זאת על הפסוק 'כבד לב פרעה', אלא הוא מביא זאת בסוף פרשת שמות [דף פ"ז]. וז"ל, אמרו, למה היה

אס"כ, אדרבה, אין שום הוכחה שהרמב"ם לא סובר זאת. ונראה יותר, כי הוא סובר שאכן ישנה חזקה במצוות, רק שהדבר נדחה במקרים האלה.

למסקנא, לגבי השאלה שנשאלנו, נראה לי כי כיון שהש"צ הקבוע לא מוכן לקצר יותר בתפילתו, ואי אפשר להטריח על הציבור, להתפלל מוסף במשך כמעט שעה, זהו טורח ציבור, לכן זאת הבעיא שלו. הוא אינו יכול, לכפות את דעתו על הציבור. אבל מאידך, כדאי לפייס אותו, לתת לו תפקיד אחר, או תפילה אחרת, כגון תפילת שחרית, ושלוש על ישראל.

שאלה מהקהל: ואם קולו כבר אינו ערב? תשובת מרן שליט"א: לכאורה זאת גם סיבה. אבל, בדרכי נועם. וועיין מג"א סימן נ"ג ס"ק ל"ב, ושתילי זיתים שם ס"ק מ"ח, ומשנ"ב ס"ק ל"ז, וכף החיים ס"ק ק"א ק"ב.

ביאור המשל הכתוב בילקוט שמעוני ובמדרש הגדול על הפסוק 'כבד לב פרעה' (פרשת וארא), דין 'ניטל הלב' בהלכות טריפות, ולפי זה הבנה במשל הנ"ל.

קראנו בפרשת וארא [שמות ז', י"ד] כך, ויאמר י"י אל משה, כבד לב פרעה, מאן לשלח העם. בילקוט שמעוני, מובא על כך משל מעניין. אמרו, למה הדבר דומה, לארי וחיות ושועל שהיו הולכין בספינה, וחמור גובה מכס מן הספינה. כאשר חכמינו רוצים לומר דבר, אשר קשה לקלוט אותו, הם תמיד אומרים זאת בדרך משל, כי כך הדברים מסתדרים ומתיישבים על הלב. ובכן, הארי והחמור והשועל היו הולכים בספינה, והחמור היה ממונה לגבות מכס מן הנוסעים בספינה.

אמר להם החמור, תנו לי מכס. אני המוכס, זהו תפקידי, ואתם צריכים לשלם מכס. אמר לו שועל לחמור, כמה עזין פניך? אתה יודע, שמלך שבחיות עמנו, ואתה תשאל מכס? הרי

פרעה דומה פרעה, בשעה שבא משה אליו בשליחותו שלמקום, ואמר לו 'מי י'י אשר אשמע בקולו? לחמור, שמינוהו על המכס. כל מי שיעבור עליו, נותן לו מכסה.

פעם אחת, מלך שבבהמות ופיקח שבחיות, ואלו הן הארי והשועל, עברו עליו. עלה בדעתו, ליטול מהן מכסו, כדרך כל בני אדם. ברצונו לגבות מהם, כפי שהוא גובה מכל אחד אחר. אמר להם, תנו לי מכסי. אמרו לו, ומה טיבך? אמר להן, המלך מינה אותי, וציוה אותי על כל העובר כאן, שאקח ממנו מכסי. אמר לו השועל, והלא זה מלך שבבהמות, וכי אפשר ליקח מן המלך מכס? אמר החמור, ידעתי שהוא מלך, אלא אע"פ כן אינו זז מכאן, עד שאגבה ממנו מכסי. חמור, "מרובע".

אמר השועל, כמדומה אני, שעד כאן, אתה מבקש מכס. מעתה, תבקש נפשך. אתה רוצה להתאבד? אלא, לך לעצמך, קודם שיושיט המלך את ידו בך. ולא שמע. אחר כך רמזהו, ולא נרמזו. עקצהו, ולא נעקץ. הארי יושב בצד, מסתכל ורואה את כל המהלך הזה. כיון שראה הארי שטותו, ראה שהוא חמור חמורתיים, שוטה גמור, אמר לשועל, איני יכול לסבול סכלותו שלזה, אלא הריני עושה אותו, חתיכות, והבא לי ואוכל. כך עשה. הושיט ידו, והפילהו לארץ, ועשה הימנו חתיכות חתיכות, והלך וישב לו. וציוה לשועל, להביא לו.

מה עשה? השועל. פשפש על ליבו שלחמור, ואכלו בפומו, דהיינו בפיו, בשתיקה. ולקח חתיכה חתיכה, והביא לפני המלך, ואכל. כיון שהגיע לבני מעיו, פשפש בשביל ליבו, ולא מצאו. קרא לשועל ואמר לו, הלב איכן הוא? אמר לו, אדוני המלך, חכם וגיבור שכמותך, שואל שאלה זו? אילו היה לו לב, היה מצריך עצמו לכל הדברים האלו, ולאבד נפשו על מכסו? לא היה לו לב. חזר המלך ואמר, אין אלו אלא דברי טעם. שאלמלי היה לו לב, לא היה מצטרך לכל זאת.

כך פרעה הרשע, שדומה לחמור. והקב"ה נמשל כארי, ומשה לשועל. כיון שבא לפני פרעה ואמר לו 'אלהי העברים שלחני אליך', אמר לו פרעה 'מי י'י'. חזר משה לפני הקב"ה ואמר לו 'למה הרעתה לעם הזה ולמה זה שלחתני אצל שאין לו לב, ואינו יודע מה שאני אומר. אני מדבר אליו, והוא אומר ההיפך. הוא בכלל לא תופש, מה קורה כאן. אמר לו הקב"ה, 'עתה תראה אשר אעשה לפרעה, יחזקתי את לב פרעה וגו'.

הקב"ה נמשל כאן לארי, ומשה רבינו נמשל לשועל, ופרעה נמשל לחמור. כמובן, המשל אינו דומה לגמרי לנמשל. כי במשל, השועל רימה, ואכל את הלב בעצמו, אבל משה רבינו לא רימה. אולם תמיד הכלל הוא, כי לגבי משלים, ישנו מושג של 'יופי המשל'. המפרשים [הרמב"ם במו"נ, והר"י אברבנאל בספר ישועות משיחו] עומדים על כל כגון דא. דהיינו, לפעמים ישנם משלים, שלא תמיד המשל דומה לגמרי לנמשל. זה לא חייב להיות אותו הדבר. לפעמים, חלק מן הפרטים הם רק ליופי המשל, ואין חובה כי כל הפרטים יהיו אותו הדבר.

בכל אופן, צריך להבין כאן משהו. ישנה כאן נקודה, אשר איננה מובנת. אכן, החמור הזה היה שוטה גמור. הדבר ידוע. אבל, כיצד הארי קיבל את דברי השועל? וכי הוא חשב, כי אכן אין לחמור לב? אם כן, גם הארי שוטה?

והרי לפי הנמשל, הארי היינו הקב"ה. היתכן? ולפי גירסת מדרש הגדול, הארי עוד חוזר ואומר לשועל, 'אלו דברי טעם'. דהיינו, אתה אכן צודק. אבל, וכי הדבר נכון? אלו דברי טעם? יכול להיות שאין לו לב? כיצד הארי קיבל זאת?

בעת תשמעו פירוש נפלא, בסייעתא דשמיא.

ישנה הלכה בהלכות טריפות, מה הדין אם 'ניטל הלב'? מרן בשלחן ערוך [וי"ד סימן מ' סעיף ה'] כותב כך, 'ניטל הלב, בין ביד בין מחמת

שערי יצחק – השיעור השבועי

והוא מביא ראיה, מהכסף משנה, אשר מעיר על כך שהרמב"ם [בפרק עשירי מהל' טריפות] לא כותב זאת, בין השבועים טריפות, כיון שאין מציאות כזאת.

ובתשובה ע"ז הוא מביא, מעשה אירע בימי הגאון מהר"ל מפראג, שלא נמצא לב בתורנגולת, ובאה השאלה לפני הגאון מהר"ל מפראג, והתיר את התורנגולת. באמרו, שאי אפשר לשום בריה לחיות בלא לב אפילו רגע אחד וכו'. ובקראי מעשה זה, נתמלא כל הבית אורה, ותעלוזנה כליותי, ואמרתי שישו בני מעי, אם מהספיקות שלכם כך, שכיוונתי לדעת אבי זקני הגאון הנ"ל, אשר שימש ברוח הקודש כמפורסם, אשר בודאי לא יצאה תקלה מתחת ידו, ובפרט בענייני אכילה. כאשר המדובר לגבי אוכל, להכשיר טריפות ח"ו.

אבל, הוא מוסיף עוד חידוש. מה יהיה, אם פתחו את התורנגולת עם עדים ובהשגחה, ובודקים ומעיינים, ואין את הלב. זה לא שישנו חשש, שמא הלב נפל ונעלם, מישהו לקח אותו, ולא ראינו ולא ידענו. בכל זאת אומר החכם צבי, כי אין דבר כזה. אפילו אם תביא את העדים הכשרים ביותר שבועולם, כיון שלא ניתן לחיות ללא הלב, א"כ העדים הם עדי שקר. וז"ל, אפילו נפתחה התורנגולת בפני עדים כשרים שהשגחו ולא נמצא בה לב, גם כן כשר, שאי אפשר לחיות בלא לב, והעדים עדי שקר המה. בא הגאון הר"ר יהונתן איבשיץ, בספרו כרתי ופילתי [הלכות טריפות סימן מ'], ואומר כי זאת טעות. הרישא צודק, והסיפא לא צודק. דהיינו, אם ישנה אפשרות לתלות, כי החתול אכל זאת, אזי הדבר נכון. אבל אם ישנם עדים המעידים שראו כי אין לב, הדבר יכול להיות, כי אפשר שהתורנגולת תחיה, למרות שהלב לא נמצא. כיצד הדבר יכול להיות?

יש מן הפוסקים [מהרש"ם בדעת תורה י"ד סי' מ' סק"ח] המביאים מעשה, ששחטו תורנגולת, ולא

חולי, טריפה. הכלל הוא, כי כל דבר שהיה טרף באם היה בו נקב, כך הדין גם אם ניטל. [ועיין כסף משנה פרק ט"ו מהלכות שחיטה הלכה ט"ז].

מהרי"ץ זיע"א בספרו זבח תודה [סימן מ' עמ' קכ"א], מביא את דברי הבאר היטב בשם החכם צבי, מעשה בריבה אחת, שפתחה בטן התורנגולת, וחתול עומד אצלה, ואמרה הריבה שלא מצאה לב בתורנגולת. הכשירו את הבשר, שרייה ומליחה וכו', ואין את הלב. ואמרה בעלת התורנגולת, שמא הושלך הלב לארץ, ואכלו החתול. אולי בטעות, החתול אכל זאת. אמנם, לא היתה כוונתם לתת ל את הלב, הרי נותנים לחתול את הפסולת הנזרקה, אבל אולי בטעות השליכו את הלב, לא שמו לב, והחתול אכל זאת. והכשירו. על אף שבעצם, הם לא ראו שהחתול אכל זאת. הם אפילו לא ידעו, כי בטעות הם השליכו זאת. אומר החכם צבי, מטעם, שאי אפשר לשום נברא בעולם, לחיות אפילו שעה אחת בלא לב. לא יכול להיות דבר כזה, שהוא יהיה בלי לב.

ישנה אריכות בעניין זה, בשו"ת חכם צבי [סימן ע"ד ע"ז], ומה שמהרי"ץ הביא כאן בקצרה, כתוב שם באריכות, והוא מוסיף שם עוד חידוש, אשר אולי גם הוא כלול בדברי מהרי"ץ, אף כי סתם ולא פירש זאת.

כתוב שם, כי החכם צבי העלה להכשיר, דבר ברור הוא, לכל אשר ליבו לב חכם בקרבו ומוח בקדקדו, שאי אפשר לשום נברא בעולם לחיות אפילו שעה אחת בלא לב, ויהיה כאחד הבריאים. בשלמא אם התורנגולת היתה חולה, אולי קרה לה משהו בלב. אבל, זאת התורנגולת, שלא היתה מסוכנת ולא חולנית, אדרבה שמינה ובריאה וטובה ושלימה בכל חושיה, ואין בה שום רשע מסמוס, הדבר ברור שליבה נפל בפתיחת בטנה, ואכלו החתול. מחוסר תשומת לב, החתול אכל זאת, למרות שלא ידענו מכך. כי לא יכול להיות, שלא היה לתורנגולת לב.

מצאו את הלב. לא ידעו היכן הלב. לא היה שם חתול, אבל היתה שם תורנגולת אחרת. שחטו מיד את התורנגולת השנייה, ומצאו את כל הלב בתוך הקרקבן שלה. בסדר, הם לא ראו מה שקרה. הלב עוד היה שלם בתוך הקרקבן, הוא אפילו עדיין לא נטחן. בלעה אותו. אבל בנ"ד, ישנם עדים אשר שמים לב, והם רואים מה שקורה.

כותב הגר"י איבשיץ כך, ודבריו, תחילתו מתוק, וסופן מרור, ולא יכלו עדת בני ישראל לשתות כי מרים הם. כי נשען על דברי הכסף משנה הנ"ל, וחשבהו לבלתי אפשרי שהיה בעל חי זמן בלי לב, ולכך שפט כי בלי השגחת הריבה נפל לארץ והחתול אכלתו. וזהו יפה הורה, כי תלינן תמיד בדבר המצוי ושכיח. ולהיות חסר בלי לב, ולהיות בריאה מכל מקום לא שכיח, לכך תלינן בחתול וכדומה.

וודאי מה שנמצאו בפראנקפורט [בגליון הש"ע הובא בחכם צבי סי' ע"ו] בשם מהר"ל מפראג, שהתיר ניטל הלב, היה על זה אופן.

וסוף דבריו, אפילו נפתח התרנגולת בעדים כשרים, והעידו שהשגיחו ולא נמצא לב, פסק כי עדים שקרי המה, ונשען על רשב"א בתשובה ח"א סי' צ"ח, שכתב כן גבי ודאי טריפה, אף שהעידו שחי יותר מי"ב חודש, עיין שם. והפריז על המדה ביותר, כי איך מדמה חומרא לקולא? הרשב"א אמר להחמיר, דאין לסמוך על עדותן לבטל דבר תורה ולהקל באיסורים. אבל להקל, לא שמענו דנימא עידי שקר הם, ונאכל תורנגולת בלי לב. הם מלהזכיר, להתיר טריפות וספק נבלות וכו'.

והנה, ברור דלפעמים נימס וניטל הלב, רק יש אבר אחר, אשר למראית עין אין מראהו דומה ללב כלל, ולא תואר לו כלב, רק יש לו בעצמותו חללים וכדומה כמו לב, אזי שם משכן רוח חיוני, ויכול להחיות הן בהמה הן עוף. אלא בבהמה, ודאי מורגש בכמות. אבל

בעוף, אין לו ממש כמות, רק הוא קטן בתכלית הקטנות, ויחשב רק כחתיכות בשר קטן, אשר נמצא כזה הרבה בפתחת עוף, ואין אנו שמים על לב להשגיח בו, שהוא שהיה משמש במקום הלב, ועל ידו חיה העוף.

כלומר, ישנו אבר אחר בגוף התורנגולת או הבהמה, שהוא 'ממלא מקום' של הלב. היא אכן נולדה עם לב רגיל, אבל כעת הוא נהיה קצת חולה, וחיותה מתקיימת על ידי אברים אחרים, המשמשים במקום הלב, כיון שיש להם חללים כמו הלב. הרי בלב, מתכנס הדם.

וא"כ, איך סלקא דעתך להתיר ניטל הלב, אולי היה נמצא בו כזה, ולית דמשגיח ביה. וזהו אשר כתבו פוסקים הנ"ל, ניטל הלב, טריפה. ודאי ידעו כי אי אפשר להחיות בלי לב כלל, רק הם כיוונו אל אופן כזה, שיש בו כמו דלדול משמש במקום לב, וגוף ניטל. אם כן, יכול להחיות והלב אינו, והוא טריפה. וזהו שכתבו, טריפה. ודבריהם אמת, וברוך שבחר במשנתם.

שלח הגר"י איבשיץ לחקור את המדרש חכמי הרופאים, על פי סוד חכמת הניתוח, והשיבו לו כעין זה, אתה צודק, אכן אי אפשר לחיות בלי לב, אבל אם ישנו איבר אחר בעל שני חללים, ועורקים לתנועת הדם, אעפ"י שאין צורתו דומה ללב, אפשר לחיות אפילו זמן רב.

והסכימו לכך, בעל משבצות זהב, דהיינו הפמ"ג [בסימן מ' סק"ח], וחגורת שמואל [סק"ה], וחכמת אדם, ועוד הרבה אחרונים. דהיינו, זהו רק כאשר יש במה לתלות, אבל כאשר אין במה לתלות, אם אתה בטוח לפי כל ההוכחות כי כך הוא חי, שייך מציאות כזאת. אמנם הדבר נדיר, אבל יכול להיות דבר כזה.

שאלה מהקהל: איזה איבר יכול להיות עם חללים כמו הלב? הרי ללב יש שני עליות ושני חללים?

שערי יצחק – השיעור השבועי

לפי החזו"א, איבר אחר משמש במקום הלב. ממילא, הם לא שיקרו, כאשר אמרו שלא היה לב. רק שהם לא הבינו, כי ניתן לקרוא גם לאיבר הזה, בשם 'לב'.

לפי זה, המשל שהבאנו בהתחלה, הוא הפלא ופלא. דהיינו, הארי אמר כי דברי השועל הם 'דברי טעם', כיון שהוא אמר את סברת החזון איש, או את סברת הכרתי ופלתני. שהרי כל המחלוקת ביניהם היא, שלדעת הכרתי ופלתני ישנו איבר אחר המשמש במקום הלב, ולדעת החזו"א אותו איבר נקרא הלב. אבל לנדון דידן זה לא משנה.

אם כן, אכן השועל אכל את הלב, אבל הארי לא יודע זאת. ולכן, כאשר השועל אומר לארי, כי לא היה לחמור לב, אמר הארי כי אלו 'דברי טעם'. כי כנראה ישנו איבר אחר, המשמש במקום הלב, אבל אכן לא היה לו לב. זו סברא טובה.

בעל שפתי כהן, זהו הר"ר מרדכי הכהן, שהיה תלמיד הרב קוריאלי, מגורי האר"י ז"ל, מביא את המדרש, שהביא את המשל הזה, והוא כותב על כך, אם כן, פירוש 'כבד לב פרעה', שהכבד הוא במקום הלב. שמעתם? זהו פשט חדש. אכן לפי המשל, כנראה אכן לא היה לו לב. אבל היה קשה לבעל שפתי כהן, שהרי בפסוק לא כתוב שלא היה לפרעה לב, אלא שליבו היה כבד. א"כ, כיצד אתה אומר שאין לב? לכן הוא אומר, כי 'כבד לב פרעה' היינו, שהכבד של פרעה נהיה במקום הלב.

ישנם בדבריו חידוש. ראשית, הוא קדם לכולם, כי כולם לא הביאו אותו. אבל יש כאן חידוש. הרי הלב, מלא בדם. וגם הכבד, בשרו כולו דם. א"כ הדבר מתאים, שהכבד ישמש במקום הלב. ממילא, הכבד של פרעה, נהיה במקום הלב. אבל לפי דבריו יוצא, כי בעצם, זה יהיה טריפה. הרעיון שלהם הוא נכון, זה נקרא שאין לב, אבל יש את הכבד. א"כ יוצא, כי זהו גם אם הכבד ממלא את מקום הלב.

תשובת מרן שליט"א: אבל לא חייבים זאת, בכדי שהוא יחיה. אם אי אפשר בלי זה, אז גם שם היה צריך להיות כך. היה איבר אחר, אשר עשה את התפקיד הזה. אולי היא לא תחיה שנים רבות, אבל בדיעבד היא תוכל להתקיים.

לפי דברי בעל כרתי ופלתני, ישנו משהו אחר המשמש במקום הלב, אבל בכל זאת, כיון שאין את הלב המקורי, על כך אמרו 'ניטל הלב, טריפה', כי זה אינו הלב.

החזון איש [בהלכות טריפות סימן ד' אות י"ד] חולק על כך ואומר, כי הדבר איננו נכון. הוא מצדיק את פסקו של החכם צבי. גם בספר יד יהודה, דוחה את דברי הכרתי ופלתני יעו"ש. אבל החזו"א בא נגדו בטענה אחרת, טענה מיוחדת, כיון שאם ישנו איבר אחר בגוף, המשמש במקום הלב, אזי הוא הלב. זה נקרא, שיש לו לב. וז"ל, דבריו, דהיינו דברי הכרתי ופלתני, תמוהים מאד. דודאי בשר זה המפקד תפקיד הלב, ומחיה את הבעל חי, הוא באמת הלב. ואם נשתנה צורתה החיצונית, לא מצינו שהלב נטרף בשינוי תואר. הרי אין הלכה, שאם השתנתה צורת הלב, אזי הוא טריפה. אכן, ישנו לב, וכולם יודעים ומכירים את צורתו. אבל כאשר ישנו איבר אחר, העושה את תפקיד הלב, הרי שהוא הלב. ממילא, זה לא נקרא כי 'ניטל הלב', כיון שישנו לב, רק שאינו כפי צורת הלב. וכי ישנה הלכה, כיצד צריך להיות הלב? וכו', הוא מרחיב על כך.

ובהמשך הוא כותב, והרי לדברי הרופאים שהביא, תחיה שנים רבות, ותלד ולדות, וא"כ היא כשירה, והוראת החכם צבי ומהר"ל מפראג קיימת.

דהיינו, הוא מקיים את פסק ההלכה שלהם, אבל לא מטעמים. לפי דבריהם, אם אומרים כי אין לב, זהו שקר. היה לב, רק שאיננו יודעים היכן הוא. לא ראו מה קרה לו. אבל אין מציאות כזאת, שלא היה לב. אי אפשר לקבל דבר, אשר איננו יכול להיות במציאות. אבל

שאלה מהקהל: ראיתי פעם, כי הרב רוז'ה הי"ד העוסק בחברא קדישא, אמר כי החניטה של מצרים היתה בלי האיברים הפנימיים. דהיינו, הוציאו את כל האיברים הפנימיים. ואז הוא הקשה, כיצד חנטו את יעקב וכו'.

תשובת מרן שליט"א: נכון, אבל חושבני כי אין המדובר על כל האיברים הפנימיים, כגון הריאות וכו', אלא רק על המעיים. כנראה יש בזה חילוקי דעות, עיין תו"ש שם בשם הזוה"ק ור"י אברבנאל וכו' ובמעס לועז, ושאר ספרים.

מוסר השכל מתשובת בן סירא על השאלה מדוע אין שועל וחולדה בים.

כעת תשמעו, לְהַבִּין מְשָׁל וּמְלִיצָה, דְּבָרֵי חֲכָמִים וְחִידָתָם [משלי א, ו].

ישנו ספר, בשם בן סירא. כידוע, הוא היה חכם גדול. מובא בספרים, כי הוא היה בנו של ירמיהו. אמנם בגמרא [סנהדרין דף ק' ע"ב] כתוב, כי ספרו נחשב מן הספרים החיצונים, אבל הריטב"א כותב במסכת בבא בתרא [דף צ"ח ע"א] כי הכוונה היא, שלא לקבוע לימוד בספר זה. אבל, ראוי להגות וללמוד ממנו חכמה ומוסר.

ראיתי זאת, את הספר בן סירא, גם בתוך תכלאל שכתב זקני מהריק"א. הרי ישנם ספרי תכאליל גדולים כת"י, שחוץ מן הפירושים המובאים בהם, הם מביאים בסוף גם מעשיות. ובין היתר, הוא מביא הרבה סיפורים, מן הספר בן סירא, אשר יש בהם דברי מוסר וחכמה.

ישנו דבר המובא בספר זה, הקשור לעניינינו דלעיל. הדבר נדפס מחדש, בספר אוצר מדרשים. יש שם כל מיני שאלות, שנבוכנצאר שאל את בן סירא, כיון שראה כי הוא חכם גדול. אלו שאלות מוזרות, אשר אף אחד לא ידע לתת עליהם תשובה. ואולי אפילו לא

בספר אילת השחר [להגרא"ל שטיינמן שליט"א], הביא את דברי המדרש רבה [נ"ט ח'], על הפסוק 'כבוד לב פרעה', מה הכבוד כועס, אף ליבו של זה נעשה כבוד. המפרשים מסבירים, כי 'הכבוד כועס' היינו, שע"י הבישול או הצלייה הוא מתקשה, כי נסתמו לו החורים. [עיין יפה תואר ומעס לועז].

כותב האילת השחר כך, אדם אחד הגיע לשוויץ בשנת תרצ"ט, וסיפר כי הפרופ' של המוזיאון מלונדון שנמצאים בו הגופות החנוטים של מצרים אמר, דכשעסק בגופו של פרעה, ראה שליבו עשוי מבשר כבד. והשתומם.

יוצא כי בעל שפתי כהן, כיוון לכך ברוח הקודש. הדבר התגלה רק בזמנינו. דהיינו, הרי חנטו את גופו, וחומרי החניטה החריפים שומרים על הגוף, והוא התפלא, כי הוא רואה שהלב שלו עשוי מבשר של כבד. מסיים בעל אילת השחר, וא"ל את המדרש הנזכר לעיל. הוא כתב א"ל בראשי תיבות. כנראה, מתוך ענוה, הוא לא רצה לכתוב בפירוש 'ואמרתי לו'. ככה אפשר להבין שזה ר"ת 'ואמרו לו', ואפשר לומר 'ואמרתי לו'. עכ"פ הדבר הפלא ופלא.

אולם נשאר לברר, האם אכן המדובר על אותו פרעה הרשע שהיה מלך במצרים, שהרי כתוב במדרש [הובא לקמן], כי הוא נהיה מלך בעיר נינוה. לא ברור, האם חנטו אותו בסוף, או שלא? כי מה נפשך, או שהוא טבע בים, או שהוא הלך לנינוה. וכי הוא חזר? הדבר אינו ברור. אבל יכול להיות, כי כל הפרעונים היו כך, לכולם היה לב כזה. הרי בלאו הכי כתוב בגמרא [מועד קטן דף י"ח ע"א], כי אותו פרעה היה משונה, הוא אמה, וזקנו אמה וכו'. בכל מקרה, הם היו משונים. א"כ, גם הלב שלהם היה כבד. פירוש, שאין להם לב נורמאלי, לב רגיל שיש בו חכמה, אלא ליבם השתנה, ולא היה להם את כוח החכמה שבלב.

ששמע, שאתה חכם ומבין יותר מכל הבריות. ובוא עמנו, שאנו שלוחים ובאנו לכבודך. אמר להם, ואיך אוכל ליכנס בים ולא אמות? אמרו לו, רכב על אחד מאתנו, ויוליך לך למעלה מן הים, ולא יגע בך הים אפילו בקצה רגלך, אפילו טפה אחת, עד שתגיע למלכות, דהיינו לארמון המלוכה, ונורידך ולא תמות, ותמלוך בכולם, ותהיה מלך, ותשמח כל ימך, ולא תצטרך עוד לבקש מאכל, ולא יפגעו בך חיות רעות גדולות ממך ויאכלוך. כששמע דבריהם, האמין להם, ורכב על אחד מהם, והלכו בים.

כיון שבאו עליו גלים, התחיל להצטער. הלכה דעתו ממנו ואמר, אוי לי! מה עשיתי? שחקו עלי הדגים, כנגד כל השחיקות ששחקתי אני על הבריות, ועתה נפלתי בידם ואיך אנצל מידם? אמר להם, מעתה באתי עמכם, וברשותכם אני. כבר אין לי ברירה, כי אין אפשרות לחזור ליבשה, אמרו לי האמת, למה אתם רוצים אותי? אמרו לו, נאמר לך האמת. לוייתן שמע שמיעתך, שאתה חכם ביותר. ואמר, אקרע בטנו, ואוכל את לבו, ואחכם. אמר להם, ולמה לא היגדתם לי האמת, והייתי מביא עמי את לבי, והייתי נותנו למלך לוייתן, והיה מכבדני. ועתה, פָּרַע אתם הולכים.

אמרו לו, לבד אינו עמך? אמר להם, לאו, שכך מנהגנו, שנניח לבנו במקומו, ואנו נלך מכאן ומכאן, ואם נצטרך לו, נקחנו, ואם לאו, יהיה במקומו. אמרו לו, ומעתה מה נעשה? אמר להם, מקומי ומלוני על שפת הים. אם תרצו, תחזירוני למקום שלקחתם אותי, ואקח את לבי, ואבוא עמכם, ואתן אותו ללוייתן ויכבדני, ולכם יכבד. ואם תוליכיני כך בלא לב, יכעס עליכם ויאכל אתכם. ואני לא אפחד, כי אומר לו, אדוני, לא סיפרו לי מקודם, וכאשר סיפרו עליך, אמרתי להם, חזרו עמי ואקח את לבי, ולא רצו. מיד אמרו הדגים, בטוב הוא אומר. אז חזרו עד המקום שלקחוהו משם לשפת הים.

ישאלו אותם. כגון, למה החתול והכלב מסוכסכים? על מה הם רבים? וכן, למה החתול רודף אחרי העכברים? למה יש לו כמין תפירה בפה? כמה עצים יש לי בגן? וכו' וכו'.

בין היתר, שאל נבוכדנצאר את בן סירא ודף מ"ט, מפני מה כל דמויות שבעולם בים, חוץ מדמות שועל וחולדה שאינם בים? אמר לו, מפני שהוא, השועל, פקח מכל בריה. כיון שנוצר מלאך המות, ונשא עיניו וראה העולם שהיו שם בריות הרבה, מיד אמר לפניו, "רבנו של עולם, תן לי רשות להרגם". אמר לו הקדוש ברוך הוא, השלך בים מכל הבריות זוג זוג, והנשאר תמשול בהן. מיד עשה כן, והיה משליך בים מכל מין זוג, והשקיע בים. כשראה בן השועל, מה עשה? מיד עמד והיה בוכה. אמר לו מלאך המות, למה תבכה? אמר לו, על חברי שהשלכת בים. אמר לו, והיכן חברך? מיד עמד השועל על שפת הים, וראה מלאך המות צלו של-שועל בים, וחשב שהשליך זוג חוץ ממנו. ואמר לו, לך מְהֵנָה. לא צריך להשליך אותך. מספיק הוא. מיד ברח השועל ונמלט. פגעה בו החולדה, וסיפר לה מה שנהיה ומה שעשה. הלכה גם החולדה ועשתה בן ונמלטה.

לאחר שנה, קיבץ לוייתן כל הבריות שבים, ונחסרו השועל והחולדה, שלא נכנסו בים. שלח בעדם, וסיפרו לו מה עשה השועל, ונמלט הוא והחולדה בחכמתם. ואמרו לו, שהוא השועל, חכם ביותר. וכששמע לוייתן עליו, שהוא דעתן, קינא בו, ושלח אחריו דגים גדולים, וציום לגנוב דעתו ולהביאהו אליו.

הלכו ומצאוהו מטייל על שפת הים. בראות השועל הדגים שמשחקים בשפת הים, תמה ונכנס ביניהם. כשראוהו, שאלוהו, מי אתה? אמר להם, אני שועל. אמרו לו, והלא תדע, שכבוד גדול בא לך, ובעדך באנו. אמר להם, ומהו? אמרו לו, לוייתן חולה, ונטה למות. וציווהו, שלא ימלוך במקומו, אלא שועל. לפי

וירד מעל הדג, והיה מרקד, ומשליך עצמו בחול ומשחק. אמרו לו, במהרה, קח את לבך ונלך. אמר להם, שוטים, לכו! אם לא היה לבי עמי, לא נכנסתי עמכם לים. או יש לך בריה שמהלכת, ולבה אין עמה? אתם נורמאליס? וכי אפשר לחיות בלי לב? אמרו לו, שיחקת בנו. אמר להם, אי שוטים! אני למלאך המוות שיחקתי, כל שכן לכם. מיד חזרו בבושה, וסיפרו לו ללוייתן הדבר. אמר להם, באמת הוא ערום, ואתם פתאים. ועליכם נאמר, [מרן שליט"א אומר זאת בכינוי, 'ועליהם' נאמר], מְשׁוּבֵת פְּתִימִים תִּהְיֶה אֵלַי, וְאֶכְלֶם. ומאותו העת, כל מין מכל הבריות, אפילו מאדם ואשתו, בים. הרי ישנם דגים, שהם בדמות בני אדם. חוץ מן השועל והחולדה, שאינם בים ע"כ.

כמובן, ישנו מוסר השכל, מן הסיפור הזה. חוץ ממה שתכף גם נחזור לעניינינו דלעיל, מה לגבי הלב. זהו עניין 'משלי שועלים', כפי שמובא בגמרא [סנהדרין דף ל"ח ע"ב], כי היו שלש מאות משלי שועלים. אבל יש כאן מוסר השכל, גדול מאד. חושבני, כי אפשר ללמוד מכך שני דברים.

ראשית, שאפילו הפיקח הגדול ביותר, כאשר מגיע עניין של כבוד, שררה, הדבר מטעה אותו. הרי השועל, כאשר אמרו לו שהוא יהיה מלך וכו', הם הצליחו לבלבל אותו ולעבוד עליו. וכמובן לאחר שהם הוסיפו עוד כמה דברים, כגון שיהיה לו אוכל וכו'. עניין הכבוד, עיוור אותו. אפילו חכם שכמותו, איבד את שכלו. חשוב מאד לדעת את המוסר השכל מכך.

דבר שני, ישנה תחבולה בויכוח ביניהם. דהיינו, הרי כל אחד מבין, שאי אפשר לחיות בלי הלב. אבל במקום שהשועל יתווכח איתם על כך, האם הלב איתו או שלא, ואז יתנו תשומת ליבם לכך, הוא רק מסביר להם, כי כאשר הם יגיעו ללוייתן, הוא יעניש אותם ולא אותו.

כלומר, הוא מטה את הויכוח, לנתיב אחר. כך היא דרך הרמאים. שאינם מתווכחים על הדבר העיקרי, אלא על הדבר הצדדי. כביכול, על כך הויכוח. ועל ידי זה, שוכחים את הנושא העיקרי. כביכול, זה בודאי, אבל הויכוח הוא אחר, וממילא מתבלבלים. זהו המושג, של זיכוח מתוחבל.

אבל, כיצד ניתן להבין זאת, שאין להם לב? וכי אותם דגים – בסיפור או המשל דלעיל – היו שוטים גמורים?

ישנו ספר בשם שער השמים, חיברו הר"ר גרשון בן שלמה, זהו אבי הרלב"ג, והוא כותב [במאמר התשיעי] כי היה ויכוח בין החכמים, מהיכן שורש התנועה באדם? האם היא מהמות, או מהלב? וז"ל, כל החכמים הסכימו, שהחוס הטבעי הוא בלב, נישא בדם, וממנו יתפשט לכל האיברים. וגליאנוס חולק בזה, כי שורש התנועה הוא מן המוח, ולא מן הלב. והביא ראיה על זה, כי אם פעם אחת היה לו קוף אחד, בעברית אומרים קוף, והוציא הלב מתוכו, והתנועה י"ב שעות. אומרים, שהוא עשה נסיון כזה. נראה כי שורש התנועה, הוא במוח. אם המוח עדיין עובד, אפילו שהלב אינו נמצא, הוא יכול להתנועע עוד שתיים עשרה שעות. וכן נמצא תמיד באלה צידי העופות, שמוציאין הלב ומאכילין אותו לעופות הדורסין, ויעופפו אח"כ זמן מרובה. הדבר פלא.

לאחר מכן הוא אומר, אך דבר אחר שהיה ראיה לדעת אריסטוטלוס, כי פעמים שחותכים ראש האדם, וילך הגוף אח"כ דרך מוגבלת. וכן סיפר לי אחד מדורשי החכמים, אך מן הגדולים שבהם, שראה בעיניו מאיש אחד שנתחייב למלכות בחתיכת הראש, ואמר לעבדי המלך, כי אחר חתיכת הראש ילך עד מקום מיוחד מוגבל להם, וכן עשה ושם נפל. ועוד הגיד לי אחד מאומתנו הנאמנים, יהודי אחד אמר לו זאת, הוא ודאי נאמן, לא כמו

שערי יצחק – השיעור השבועי

(בח"ל, באנגלית, ופורסם באיזה אתר, על המכונה האינטלגנטית – חִכְמָה, המחשב, כמה הוא נחות לעומת מוח האדם). כדאי לשמוע זאת, בכדי לדעת כמה עלינו להודות ולשבח להקב"ה, על המוח שיש באדם. כך הוא כותב, רק כדי ללמוד את פעולת המוח, אם רוצים להבין מה יש במוח האדם, הם הצטרפו מכונה שיש בה ששים וחמש אלף מחשבים. דהיינו, אם רוצים להשוות זאת למחשב, כפי מושגי זמנינו, אזי מוח האדם, מה שהקב"ה ברא אצל כל תינוק שנולד, שזה לששים וחמש אלף מחשבים, המחברים אחד לשני. ופעולה שנעשית במוח, מה שהאדם חושב, או כל פעולה שהוא עושה, לשם כך צריך, נזקקת לחמש מאות מליון פעולות, שנעשות בין ששים וחמש אלף מחשבים, בחצי שנייה. זאת בכדי לדעת, מָה רַבּוּ מַעֲשֵׂיךָ יְיָ וגו' (תהלים ק"ד, כ"ד).

והוא ממשיך וכותב כך, ממה שנכתב שם, יכולים כיום לשלוח לחלל אנשים, יכולים לעשות שני מחשבים אפילו שישחקו ביניהם שחמט, אבל לא הצליחו לייצר מחשב שיכול לשרוך נעליים כמו שהילד יכול. אין למחשב את השכל הזה, אפילו עבור דבר פשוט כזה, כמו לשרוך נעליים. הוא אינו יכול לעשות זאת. כל ילד מבחין בין חתול לבין כלב, אבל עדיין אין מחשב שיכול לעשות את זה. המחשב אינו מבריל ביניהם. מחשב מבין מלה, ועוד מלה, אבל משפט שלם הוא לא מבין. הוא לא מחבר בין המלים.

הוא כתב לי זאת מלפני שנים רבות, והדבר היה שמור אצלי, וגיליתי זאת כעת, לכן קישרתי את הדברים עם מה שאמרנו לעיל. אולי השתנה משהו במשך הזמן, השתכללו מעט, אפשר שיש מקום להתווכח על דיוק המספרים דלעיל, אבל מה שברור הוא כי המחשב בסך הכל "טיפש". השכל שחנן אותנו הקב"ה, אתה חונן לאדם דעת וכו', הוא יצירה נפלאה. חלק אלוה ממעל. אפשר באמצעותו

הקודמים שהיו גויים, אשר פיהם דיבר שוא וגו', כי פעם אחת ראה שהוציאו לב אחד מן העוף, ודילג מלמטה למעלה זמן מרובה, וזה יעיד כי התנועה מן הלב, או כולה או מקצתה וכו'.

בקיצור, ישנה מציאות כזאת. אינני יודע, האם בזמנינו השתנו הטבעים, או שלא? כי לא שמענו על דברים כאלה. אבל, ישנו מושג כזה. ממילא אפשר להבין, כי היה כאן משהו בשביל לבלבל. הדגים חשבו, כי יכול להיות דבר כזה. יש הוה אמינא לטעות בכיוונים הללו.

הערה מהקהל: לאחר שחיטת כבש או עוף, הם עדיין יכולים ללכת.

תשובת מרן שליט"א: נכון. אבל זה מפני ששחטו רק את הקנה והושט. בלי הורידים. אבל בלי לב, זהו חידוש יותר גדול. אבל הם מעידים, כי כך הוא. ממילא, יש בסיס לכך. ולכן אפשר היה להם להבין, כי השועל החכם, יכול היה להוציא לעצמו את הלב. נפלאים מעשיך.

עניין המוח והלב שבאדם.

אבל עלינו להבין, מהו המוח, ומהו הלב? כתוב בתורה, מִלֵּא אֶתֶם חִכְמַת לֵב [שמות ל"ה, ל"ה]. ישנה חכמה, שהיא בלב. וישנה חכמה, שהיא במוח. האיברים הראשיים שבאדם, הדברים הגבוהים, ובפרט הראש, כח הדיבור שבאדם, וכן השכל, אלו הדברים הנכבדים ביותר אצל האדם. כאשר האדם מדבר, מוציא מלה מפיו, בתפילה או בלימוד תורה, זהו חיבור עם הקב"ה. דהיינו, אנו מיוחדים מכל בעלי החיים, בכך שיש לנו דבר רוחני, ולא גשמי. דהיינו, השכל והמחשבה, אלו דברים אשר המקור שלהם הוא עליון. אפשר להרגיש ולהתחבר עם הקב"ה, דרך הדברים הללו.

לפני שנים רבות, שלח לי ידידנו רבי ברק צברי הי"ו, תחת כותרת שלו, מנפלאות הבורא. הוא כתב לי דברים שהתפרסמו באחד הספרים

להתבונן באלהותו יתברך. זה לא משהו גשמי, אלא רוחני. פלא פלאות מה שאנחנו יכולים לדבר בפינו, פלאי פלאות מה שאנחנו יכולים לחשוב ולהבין וכו', מה גדלו מעשיך יי, מאד עמקו מחשבתך [תהלים צ"ב, ו'].

מיקום המערבולת בראש האדם ומשמעותה.

ישנו דבר נוסף, דבר חדש, אשר אינני יודע מה מקורו. אתם יודעים, לכל בן אדם יש סיבוב בראש, כעין מערבולת.

הערב מהקהל: יש כאלה, שיש להם שנים. לבני הקטן, יש שני סיבובים. תשובת מרן שליט"א: טוב. לפעמים זה נמצא באמצע הראש, ולפעמים בצד ימין, ולפעמים בצד שמאל. מה הדבר אומר?

גם עניין זה רשום אצלי מלפני שנים רבות, שמעתי אותו מחכם אחד, הרב חיים זרחי (דראחי) הי"ו, מפעיה"ק ב"ב ת"ו, אינני יודע היכן הדבר כתוב, חושבני כי גם הוא לא ראה זאת כתוב, אלא רק שמע על כך, אינני יודע ממי הוא שמע. בכל אופן, כך הוא אמר לי, אקרא לכם מה שרשמתי. יש כעין מערבולת בשיער, דהיינו סיבוב, ויש אנשים שזה אצלם באמצע הגולגולת ממש, ויש אנשים שזה במקומות אחרים. אם המערבולת נוטה לצד ימין, זה סימן שהאדם ירא שמים, ושיש לו מדות טובות. אם זה בצד שמאל, אז ההיפך. ואם הוא באמצע, זה אדם מיושב וממוזג. (הוא אינו קיצוני. אינו מדאי חס, ואינו מדאי קר, אלא באמצע). ברוך היוצר עושה נפלאות לבדו, וברוך היודע אם הדבר אמת.

אינני יודע, האם יש מקור באיזה ספר לעניין זה, או שלא? אבל מצאתי דבר הקרוב לכך, משהו דומה לעניינינו, אולי אפשר זאת לפרש כך. כתוב באידרא רבא [פרשת נשא דף קכ"ט ע"א]

בזה"ל, בפלגותא דשערי, אזיל חד אורחא, דנהיר למאתן ושבעין עלמין. דהיינו, באמצע השיער ישנו שביל, שלא צומחים בו שערות. ומניה נהיר אורחא דזעיר אנפין וכו', ומן ההוא אורחא, אתפרשא לשית מאה ותליסר – תרי"ג – אורחין דאורייתא. אולי הדבר, מעין העניין דלעיל. המפרשים שראיתי, ביארו זאת לעניינים אחרים מתוקים ונסתרים שאכ"מ.

הערה מהקהל: שמעתי, כי אם יש שני סיבובים, אזי הבנים שיהיו אחריו, הם יהיו שנים, דהיינו תאומים. ואם זה צד אחד, ימני, יהיה לו בן. ואם צד שני, יהיה לו בת.

הערה נוספת מהקהל: יש אצלינו במשפחה ילד אחד, שיש לו שני סיבובים, ואין אחריו תאומים.

תגובת מרן שליט"א: ברוך היודע כל הנסתרות.

ידיעת גלגול האדם ע"י שערות זקנו.

ישנו דבר נוסף, אשר אותו שמעתי מפי אבא מארי זצ"ל, אולם עד היום עוד לא מצאתי אף מקור לכך. אני אומר את הדברים הללו, כיון שאני מחפש מישהו, שיוכל למצוא מקורות לדברים הללו, ושיאמר זאת לנו.

אאמו"ר היה אומר, כי בשערות הזקן, אפשר לדעת את גלגול האדם בעולם. דהיינו, איזה גלגול הוא עתה? לפעמים ישנן שערות המתפצלות בקצוותיהן לשתים, וישנן המתפצלות לשלוש. אם הן מתפצלות לשתים, הרי שהוא כעת בגלגול שני. ואם מתפצלות לשלוש, זהו גלגול שלישי. כך שמעתי מפיו. אינני יודע, מה המקור לכך. מי שימצא ויודיע לנו, ברוך יהיה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

כא"ף היא רפה, כפי הדין. כי אותיות בג"ד כפ"ת, אחרי אהו"י, באות רפויות. א"כ, מדוע במלים 'מי כמכה' השניים, האות כא"ף היא בדגש?

התשובה היא, כי ישנו כלל, של אותיות אוגירה. דהיינו, ישנן שבע מלים במקרא, הנקראות בשם אוגיר"ה, שבהן יש דגש אפילו שהן באות אחרי אהו"י. כגון, וְשִׁמְתִי כְּדָכַל [ישעיהו נ"ד, י"ב]. אלו יוצאים מן הכלל, אשר כל המדקדקים הסכימו עליהם. הדבר נקרא אוגיר"ה, מלשון אָגַר בְּקִיץ בֵּין מִשְׁפִּיל [משלי י, ה']. כלומר, התאספו בדעה זאת, כולם החליטו על כך, אין חולק בדבר. ישנן מלים אחרות, כגון וַיְהִי כְשִׁמְעַ ובראשית ט"ל, י"ט. יהושע י, א' וַיְהִי כִּרְאוֹת [אסתר ה, ב'], אשר יש מחלוקת לגביהן, האם זה בדגש או ברפה. אבל נוהגים להרפות אותן. אולם לגבי אוגירה, הדבר מוסכם שזה בדגש. והסיבה היא, כי אלו יוצאים מן הכלל. המדקדקים, לא נכנסים לנימוקים.

אבל בנ"ד, ישנם מפרשים שהסבירו, נתנו טעם נחמד לכך, כי כיון שהמלה השנייה היא 'כמכה', אחרי שנזכר שם השם, לכן האות כא"ף צריכה להיות בדגש, בכדי שלא ישתמע השם 'מיכה'. כמו כן לגבי המלים, עִסְוֹן גְּאֻלָּתָ [שמות ט"ו, י"ג], אשר נוהגים כי האות גימ"ל בדגש, בכדי שלא ישתמע ח"ו כלחם מגואל. וכן, יִדְמֹוּ כְּאֶבֶן [שם שם, ט"ז], הדבר אינו לפי הדקדוק, כיון שהאות כא"ף היתה צריכה להיות רפה. אבל היא באה בדגש, וזה מוסכם, הטעם הוא בכדי שלא ישתמע 'ידמוך', שזהו חירוף וגידוף ח"ו. אותו הדבר, לגבי המלים, כִּי־גֹאֵה גְּאָה [שם שם, כ"א]. ישנם טעמים לכך.

נביא לעת עתה, מה שכתב מרן הבית יוסף [באו"ח סוף סימן נ"א] בשם ארחות חיים, יזהר לומר "מי כמוך נאדר בקדש" בכא"ף דגושה, שאם לא כן נמצא מחרף כאומר "ה' מיכה", ומיכה הוא האיש שגנב השם ועשה העגל,

השלמת "דקדוקי תורה" על פרשת בשלח, ושלשה טעמים מדוע במלים "מי כמכה" הניגון יורד ועולה.

ברצוני לסיים, ולהשלים איזה עניין הנוגע למדור "דקדוקי תורה", על פרשת בשלח. כדאי לדעת זאת. לקראת שבת-קודש שלפנינו, שתבוא עלינו לטובה.

בשירת הים כתוב כך, מִי־כְמֹכָה בְּאֵלִם יְהוָה מִי כְמֹכָה נֶאֱדָר בְּקֹדֶשׁ נִוְרָא תְהִלַּת עֲשֵׂה פְלֹא [שמות ט"ו, י"א]. בדרך כלל, הרבה אנשים קוראים את המלים 'מי כמכה' שבפעם השנייה, ביחד. כמו הראשונה. כיון שבמלה 'מי', יש טעם מארכה. מאידך, ישנם רבים הקוראים כך, 'מי, כמכה', הם עושים הפרדה. ואחרים טוענים לנגדם, כי כיון שיש מארכה, ורק במלה הבאה ישנה טפחא, א"כ צריך לקרוא את שתי המלים האלה ביחד.

הערה מהקהל: אנחנו מושכים קצת את המלה 'מי', אבל לא מפרידים.

הערה נוספת מהקהל: גם יש דגש באות כא"ף. תשובת מרן שליט"א: נכון, יש שם דגש, בפעם השנייה.

קשה לדבר על כל המקורות, ולכן אדבר בקיצור.

מהרי"ץ זיע"א כותב ובעץ חיים דף צ"א ע"א [כך, הכא"ף ראשונה ד'כמכה', דגושה, כיון שהיא סמוכה להשם, דלא לישתמע ח"ו השם מיכה, כמ"ש המדקדקים ז"ל. מהרי"ץ כותב זאת, בברכת אמת ואמונה, בתפילת ערבית. [אינני יודע, מדוע הוא לא כתב זאת כבר בברכת אמת ויציב שבתפילת שחרית? בשלמא לגבי שירת הים עצמה לא כתב זאת, בדף כ"ד כ"ה, מובן כי מפני ששם העלה פירוש השירה ממנחה בלולה ומפירוש הר"י ציאח, לכן לא רצה לערב ולהכניס משהו נוסף. אבל הרי יכל אחרי זה ב'אמת ויציב' לכתוב זאת. לא משנה]. בכל אופן, במלים 'מי כמכה' הראשונות, האות

שנאמר [זכריה י', י"א] וְעָבַר בֵּינָם צָרָה. ואין להקשות מפסוק פֶּלַעַם עֲצָמוֹתַי תֵּאֲמַרְנָה יְיָ מִי כְמוֹךָ [תהלים ל"ה, י'] שְׁהִיָּא רַפּוּיָה, שׁוּבָה לֹא נֹאמַר עַל הַיָּם, וְאִין לְהַזְכִּיר עֲלֵינוּ "מִיכָה". וְכֵן יִקְרָא "יְדָמוּ פֶּאֶבְנִין", הַכֹּאֲ"ף דְּגוּשָׁה, שְׁלֹא יְהִי נִרְאָה כְּאוֹמֵר "יְדָמוּךְ אֲבִין". וְכֵן "עַם זֶה גְּאֵלְתָּ" הַגִּימָ"ל דְּגוּשָׁה, שְׁאֵם יְהִיָּה רַפּוּיָה, נִרְאָה כְּאוֹמֵר לְשׁוֹן 'מְגוּאָל', וְנִמְצָא מִחֶרֶף בַּר מִינָן, עַב"ל.

השאלה היא, מדוע נהגו בהרבה קהילות אצלנו, להפריד בין המלה 'מי', למלה 'כמכה'? יותר נכון, למשוך את המלה 'מי'.

ויותר מדוייק, כפי ששמעתי מחכם אחד, זהו הישיש הר"ר שלום ראייבי זצ"ל [מחה"ס דברי שלום על התורה], אשר חידד לי זאת ביותר, וחושבני כי כך הכי מדוייק. דהיינו, זה לא סתם להפריד בין המלים, או למשוך. הוא אמר לי, איך "התנועה" שלה? והשמיע לי, איך לומר זאת. הבנתי, כך מסתבר, שהדבר פשוט נשתכח. ראשית, בגלל הטענה שיש שם טעם מארכה. אמנם ישנן מלים אחרות, כגון בפסוק, כִּי־יִדַּע עַל־כֵּס יְיָ [שמות י"ז, ט"ז], אפילו שיש שם טעם שופר הולך, מושכים את המלה 'כס'. כמו כן בפסוק, בְּעֶרְבָהּ מוֹל סוּף [דברים א', א'], אפילו שזה באזיל ואתי. במלה 'מול', מושכים. ישנן מלים פה ושם, אשר יש בקהילותינו מסורת עליהן, שעושים קצת הפרדה, או משיכה. אבל שם יש סיבה לכך, בכדי שתהיה משמעות למלים.

הערה מהקהל: גם מפרידים בין המלים אִישׁ אִישׁ [ויקרא י"ז, ב'].
תשובת מרן שליט"א: זה בכדי שלא תיבלע האות אל"ף השנייה. שלא ישמע, 'אישיש'.

הערה מהקהל: ומה לגבי הפסוק, מִי שָׁם פֶּה לְאָדָם [שמות ד', י"א]?
תשובת מרן שליט"א: שם כבר מהרי"ץ אומר, להרחיב את הקמץ, כיון שיש שם שופר הולך. וכן בעוד כמה מקומות. אמנם, מה נפשך. הרי ישנם עוד הרבה פסוקים, שיש בהם שופר הולך? מדוע מאריכים, רק במלים הללו? צריך להיות לכך טעם מיוחד. אינני יודע. כנראה שהוא הדין ליתר, אך בפועל עושים רק היכן שמהרי"ץ העיר. מסתברא כי לולא מהרי"ץ, היה נשכח לגמרי...

בסייעתא דשמיא, חשבתי להסביר שלשה טעמים, לגבי המלים 'מי כמכה'. אני אומר זאת, כיון שישנם אנשים, שכאשר שמעו זאת, הם אמרו, לא, מה פתאום, איננו מסכימים. הם חושבים שזאת טעות, כיון שיש שם טעם מארכה. ואם תאמר, כי זה בגלל הדגש, אשר במלה 'כמכה', א"כ מדוע במלים 'עם זו גאלת', לא מפרידים בין המלה 'זו' למלה 'גאלת'? הרי גם שם יש דגש? אף אחד אינו מפריד שם. וכן במלים 'כי גאה גאה', לא מפרידים בין המלה 'גאה' למלה 'גאה'. וכן שאר אוגירה. הרי מה נפשך, אם היתה סיבה לכך, הרי שההפרדה היתה צריכה להיות גמורה, ולא מספיק הפרדה קטנה.

שאלה מהקהל: אולי בגלל הדגש, ישנה סיבה להפריד?
תשובת מרן שליט"א: ברור. כי בכדי להפריד, שיהיה טעם מפריד. הרי תמיד כשיש טעם פשטא, או טעם מפריד אחר, המלה שלאחר מכן באה בדגש. זהו אחד מן הכללים הידועים. כשיש הפסק, המלה הבאה היא בדגש. רק כשזה סמוך, המלה הבאה היא ברפה. [הכלל הוא, אוגירה, פסיק, ודחיק, ואתי מרחיק, יבוא אחריהם דגש, כנזכר במחברת התיגאן]. וכאן הרי אין הפסק. אם כן, חייב להיות שישנו טעם מסויים לכך.

שערי יצחק – השיעור השבועי

ומצאנו זאת בעוד כמה מקומות. כגון בפסוק, **מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם וּבְרָאשִׁית כִּי־אָז, כְּתוּב עַל** כך במדרש תנחומא ישן [אות ל"ז], **שַׁעֲתֵי־דִין בְּנֵי** לומר לפני הקב"ה בים, **מִי כִמְכָה. וְכֵן [שְׂמוּאֵל** א' כ"ח, י"א] **אֶת מִי אֶעֱלֶה לְךָ, מֵאוֹמְרֵי מִי** כמכה, או מאומרי מ'י י"י. [עיין ת"ש בשלח דף קל"ג הערה קמ"ט]. דהיינו, כפרעה שאמר [שמות ה', ב'], **מִי יִי אֲשֶׁר אֲשַׁמְעֶ בְּקִלּוֹ.**

גם על פי הסוד, המלה מ'י היא בגימטריא חמשים, אלו חמשים שערי בינה. ולכן זהו כינוי להקב"ה. וכגון בפסוק, **מִי־בָרָא אֱלֹהִים [וישעיהו מ', כ"ו]. מ'י, דהיינו הקב"ה, ברא את אלה. נמצא** שבמלה מ'י, ישנו רמז מיוחד להקב"ה. ממילא מייחדים ומושכים אותה, בכדי שלא תבין, כי זאת לשון שאלה, אלא שהדבר רומז על הקב"ה. [עיין בתחילת תיקוני זוהר חדש דף קי"ג ע"ב, ובעוד ספרים רבים].

טעם שני, על פי הכתוב במדרש לקח טוב כך, **מִי כִמְכָה הֲרֵאשׁוֹן, רִפְּהָ. מִי כִמְכָה הַשָּׁנִי, דַּגְשׁ.** לפי שבתחילה היו משבחים בשפה רפה, ולבסוף מקירות לבם בפה מלא. הוא מסביר, כי הראשון רפוי, כיון שזה היה ברפיון, בני ישראל עדיין לא קלטו ולא הבינו את גודל הנס. אבל אח"כ, הם כבר אמרו זאת מקירות ליבם בפה מלא, לכן זה בדגש. הדבר מסביר את כפילות המלים מ'י כמכה. הרי כבר כתוב פעם אחת, מדוע צריך לכתוב שוב? אלא התשובה, כיון שהיה שינוי במחשבתם, הם עלו יותר, והבינו את זאת. ממילא, זה לא מספיק שהמלה כמכה משתנית, על ידי שיש בה דגש, אלא גם המלה מ'י משתנית, אנחנו מתפעלים ואומרים מ'י כמכה, מושכים את הניגון, להורות על הדבר.

הטעם השלישי, על פי מה שכתוב בפרקי דרבי אליעזר [פרק מ"ב], מדוע נאמר פעמיים מ'י כמכה? וז"ל, אמרו ישראל לפני הקב"ה, אין כמוך במלאכי השרת, וכן כל כנוי שמן אלהים

לגבי הגדרת ניגון התיבה מ'י, אופן "התנועה" שלה, שאלתי את בני הקטן ה"ה דוד הי"ו, שכנראה יש לו ניצוץ מדוד המלך ע"ה, כי יש לו הרגשה בניגון, חוש חזק. אמרתי לו, תשמע ממני את הניגון טוב, כי אני רוצה שהאנשים יבינו מתוך הכתב. ברצוני לכתוב זאת, אבל אי אפשר לכתוב את הניגון במלים, אלא צריך לשמוע אותו. אמנם בשיעור אני יכול להשמיע זאת, אבל כיצד אפשר לכתוב את הדבר? הוא הקשיב, התבונן, ועונה לי, זה נקרא שהניגון יורד ועולה. וידידנו הרב אלעזר יוסף הי"ו, אישר את הדבר. דהיינו, במלה מ'י, ישנה ירידה ועלייה.

דהיינו, כדי להיות בטוח שגם מתוך הכתב, יהא מובן איך לקרוא זאת, שגם מי שלא שמע זאת באזנו יבין מתוך המלים, אמרתי להרב אלעזר הנז"ל, תגיד את המלה מ'י כמכה, בניגון יורד ועולה, ואכן הוא עשה כראוי. כמו־כן אמר לי בני הרב שלמה יצ"ו מירושלם ת"ו.

וברוך ה' לפי זה התחדד לי העניין, ויצא לי בפרט הטעם השלישי דלקמן, ממש נימוק נפלא. לא היתה מסורת, מדוע לקרוא כך, רק כך קראו. מסורת בידינו על־פה. ועכשיו השתדלנו, ובס"ד מצאנו טעם וריח לדבר. יגעתי ומצאתי, תאמין.

בעת תשמעו שלשה טעמים, לגבי העניין הזה. הרי בדרך כלל, המלה מ'י, היא לשון שאלה. אבל מצינו במדרשים, כגון במדרש איכה רבה על הפסוק, **כִּי־גָדוֹל כִּי־אֵל שִׁבְחָךָ מִי יִרְפָּאֶלְךָ** [איכה ב', י"ג], ובפרט בפסיקתא דרב כהנא [פרשה ט"ו, דף קכ"ה ע"א] בעניין הפטרת נחמו, רבי יהושע בר נחמני אמר, מי שאמרתם לו בים מ'י כמכה, הוא ירפא לך. לפי זה, המלה מ'י, היא כינוי להקב"ה. כלומר, מ'י, דהיינו הקב"ה, שאמרו עליו מ'י כמכה, הוא ירפא לך.

מיכאל וגבריאל, מי כמכה באלים י"י. וענה פרעה אחריהם שיר ושבח בלשון מצרית ואמר, מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלות עושה פלא. לפי זה, את החלק השני של-פסוק, לא בני ישראל אמרוהו, אלא פרעה אמר אותו. אולי הם השתתפו ביחד איתו.

בכל אופן, גם בספר אור האפילה כתוב כך, למה הראשונה רפי, והשניה דגש? מפני שהראשונה אמר אותה משה, והשניה אמר אותה פרעה כשפלטו הים. [עיי' תו"ש דף קל"ד אותיות קנ"ב קנ"ג].

במדרש וישע [פרק ט"ו] כתוב כך, אמרו חכמינו ז"ל, בשעה שאמרו ישראל זו השירה לפני הקב"ה, שמע אותה פרעה שהיה מטורף בים, ונשא אצבעו לשמים ואמר, מאמין אני בדך שאתה הצדיק ואני ועמי הרשעים, ולא יש אלוה בעולם אלא אתה. באותה שעה בא גבריאל, והטיל על צוארו שלשלת של ברזל, ואמר לו, רשע, אתמול אמרת מי י"י אשר אשמע בקולו, ועכשיו אתה אומר י"י הצדיק? מיד הורידו למצולות ים, ועיכבו שם חמשים יום, וציער אותו כדי שיכיר נפלאותיו של הקב"ה, ולאחר כן המליכו על נינוה. ממילא מובן, מדוע המלה 'מי', שבפסוק 'מי כמכה', נאמרת בניגון שהוא יורד ועולה. כיון שפרעה הרשע, תחילה ירד למטה, ואח"כ עלה למעלה. הפלא ופלא.

כנראה אלו הרמזים שיש בדבר, ואני בעצמי נוהג כך. אינני זוכר כיצד היה קורא אבא מארי זצ"ל, מסתמא גם כן הוא, אבל מה שבטוח, שהדוד שלי ר' שלום זצ"ל היה קורא כך. בימי חרפי הייתי יושב לידו שנים רבות בתפילה, ושמעתי ממנו גם בשירת הים, כי הוא היה מגביה את קולו, וכך הוא היה קורא. לא רק בקריאת ס"ת, אלא גם בתפילות. שמעתי כי בהרבה קהילות נוהגים כך, ומסתברא שהדבר נכון. אי אפשר להמציא דברים כאלה. חייב

להיות, שיש מסורת על הדברים הללו. ולגבי הקהילות שלא נוהגים כך, מסתמא שהדבר נשכח אצלם.

וישנם כאלה, העושים זאת בפרשת 'וזאת הברכה', בפסוק **אֲשֶׁר־יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹדָךְ** [דברים ל"ג, כ"ט]. אנחנו קוראים זאת ביחד, 'מי כמוך'. אך ישנם כאלה, העושים כך שם, הם מפרידים בין המלה 'מי' למלה 'כמכה'. יותר נכון, מושכים. חושבני, כי הם התבלבלו בין הפסוקים. החליפו מכאן לשם.

שאלה מהקהל: מרן שליט"א אומר כך גם בתפילה?

תשובת מרן שליט"א: כן. גם בתפילת שחרית אני אומר כך, דהיינו בשירת הים. [לא ביאמת ויציב ולא ביאמת ואמונה, כי שם קוראים בלא"ה בלי הטעמים].

הערה מהקהל: גם אני שמעתי כך מאדם מומחה, הדבר ממש בולט אצלו.

תשובת מרן שליט"א: דברים כאלה, מסתמא זאת מסורת בידם, ומי שלא אומר כך, כנראה הדבר נשתכח. בכל אופן, לפענ"ד טוב וראוי לעשות כך. ומי שנוהג כך, בודאי יש לו על מה לסמוך. אני מדגיש זאת שוב, כי פשוט שמעתי, שישנם כיום המתוכחים על כך.

זה כפי שישנם אנשים, המתווכחים בעניין הפסוק, **וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר** [שמות ל', י"א]. הם טוענים, מדוע אתם מפרידים, בין המלה 'משה', למלה 'לאמר'? הרי יש שם מארכה? כביכול, איננו יודעים שזאת מארכה. בודאי שיודעים את הדבר. אבל בכדי להפריד בין המלים, ישנה בידינו מסורת [בעי"ת צנעא, וכל המחוז], להפריד בין המלה 'משה' למלה 'לאמר'. האות למ"ד כמובן וכידוע מודגשת. וכן אנחנו מושכים כשכתוב 'לו' בוא"ו, כדי להבדיל מלשון שלילה 'לא', והם מחברים את זה. וכדומה.

כמו שנאמר, לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹהִים וְרוּחַ
נְכוֹן חִדָּשׁ בְּקִרְבִּי [תהלים נ"א, י"ב], אכ"ר.

צריכים להבין זאת. המהר"ל מפראג כותב, לגבי הקראים ורבי עקיבא, לדוגמא. הוא אומר, הרי זאת שטות, כל הויכוח שלקראים הכופרים בתורה שבעל פה. הם טפשים גמורים. אם רבי עקיבא בא ואומר לך, כי יש לו מסורת שכך הדבר. ואתה בא ואומר, לא, רק הפשט. א"כ אתה לא מחדש כלום. כל אחד יודע, מה הוא הפשט. חסר לך משהו. רבי עקיבא אומר לך, כי יש לנו מסורת מדורי דורות, איש מסי איש מפי הגבורה, שכך הוא הדבר. אתה פשוט לא יודע. בדרך כלל, כל מי שיש לו תוספת ידיעה, אי אפשר להכחישו, כיון שהוא יודע דבר אשר האחרים אינם יודעים. זה הגיון פשוט, אבל הדבר נוקב ויורד עד התהום.

אני לומד מזאת, באופן כללי. לא מסתבר, שבדור מן הדורות, ימציאו דברים. יותר מסתבר, שהדורות המאוחרים חלקם שכחו מכך. זה כמו המשל, על הספינה הריקה והספינה המלאה, מי צריך לזוז מפני מי? הדבר ברור, כי מי שספינתו טעונה, יש לו זכות קדימה. הספינה השנייה, היא ריקה. ממילא אדרבה, מי שיודע, קריאה מיוחדת לתיבת 'מי' בנ"ד, הוא העיקר. דבר זה נמסר במסורת, כנראה מאז קריעת ים סוף. מאותו הזמן, הדבר נמסר מדורי דורות. ובכל אופן, הדבר טוב וראוי.

ובכן נסכם את ארבעת האופנים. מי פמכה נאדר בקדש, א' המלה 'מי' נקראת בתנועה מיוחדת, בניגון מיוחד, שעולה ויורד, זה הכי טוב. ב' נקראת במשיכה, זה בסדר. ג' הפרדה בין 'מי' לבין 'כמכה', לא נורא. אבל לא רצוי, שהרי אין כאן טעם מפריד, רק ב'כמכה'. ד' מחברים מי כמכה יחד.

המקום ברוך הוא יראנו נפלאות מתורתו, ויזכנו להבין כל דבר משרשו. כפי העניין שהבאנו לעיל, שהוא מתוק מדבש. ושנזכה בע"ה, שהקב"ה יתן לנו חכמת "לב". על-פי מה שדיברנו בתחילת השיעור. וכן נתפלל ונבקש

ניתן להקדיש כל שיעור
להצלחה ולרפואה,
או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת
השיעור
מפי מרן הגאון שליט"א,
וכן באמירת "מי שבירך"
בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741
נא לתאם זאת לפני השיעור.
והתורמים והמסייעים להפצת
התורה ולזיכוי הרבים, ימלא
המקום ב"ה כל משאלות ליבם
לטובה. אכ"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר,
נערך והגה לפי הבנת העורך.
השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א
קודם הוצאתו,
הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן
דברים רבים,
אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו,
נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר
ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה
המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר
היטב את הדבר
להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.
הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.